

UNITÁRIUS ÉRTESÍTŐ

Az Unitárius Egyház — Budapesti Unitárius Egyházközség — Unitárius Misszióház hivatalos havi tudósítója.

Felelős szerkesztő: Dr. Iván Lszáló

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Koháry-u. 4. Telefon: Aut. 17-4-24. Előfizetési ára egész évre 4.—, amely beküldhető a budapesti unitárius egyházközség 30.400 sz. postacsekkszámlájára.

A számüzt.

A mi magyar életünkhöz a pártoskodás és a felekezetieskedés már csaknem annyira hozzátartozik, mint a mindennapi kenyér. De ez korántsem a pártok igazságaiért és a felekezetek eszményeiért rajongó lelkesedés, hanem egyszerűen csak a régi magyar betegségnek: az urhatnámságnak a következménye. Csatlakozni egy párthoz vagy egy felekezethez csak azért, mert remélni lehet általa a lelkeken való korlátlan uralkodást és az alávetetteknek testi-lelki kiszolgáltatottságát, ez a szomorú szellem, amely legnagyobb nemzeti megmozdulásainkat, legtisztességesebb törekvéseinket és leghősiesebb harcainkat is beárnyékolja. És az uralkodásra kerülő félnek azután teljesen mindegy, hogy az igazságon esorba esik, hogy az eszményekre árny borul, hogy az értékek aránya a pártoskodás és felekezetieskedés boszorkánykonyháján hitvány ólommal oszlik szét, neki az a fő, hogy ő győzött s jaj annak, aki alulmaradt. Szent igazság, hogy közöttünk magyarok közt kevesen szeretnek alulmaradni, kevesen szeretnek új igazságokért keresztet hordozni, kevesen szeretnek a hatalom fényéből számüztve lenni, kevesen szeretnek új eszmék mellett bizonyosságot tenni, szóval mi nem szeretjük a Názáretinek ezt a mondását: aki utánam akar jönni vegye fel az ő keresztjét és úgy kövessen engem.

És aki mégis az ellenállhatatlan eszmények kényszerétől üzelve megpróbálja az uttörést, szomorú sorsra jut: számüztik a társadalomból, számüztik az értékek világából, számüztik a szellemek szent közösségéből sőt számüztik még haló poraiban is az édes magyar anyaföldből. Istenem! mennyi magyar érték pusztult így el a pártoskodás utvesztőjében és halt éhen és szomjan a magyar sivatagban. Nincs még egy nép, amely

számához képest annyi tehetséget, annyi hőst, annyi szentet, annyi lelket adott volna e világnak, mint a miénk, de nincs még egy olyan sem, amelyiknek temetőjében annyi csont fehérednék elvetve és elátkozva, mint éppen a miénkben. Ezek a szomorú gondolatok jutnak eszünkbe, amikor kezünkbe vesszük a „Magyar Szemle“ c. tekintélyes folyóiratnak f. évi októberi számát, amely ünnepi ajándékképpen készült Bethlen István gróf hatvanadik születésnapja alkalmából a magyar társadalom számára. Egy nemes gróft ünnepelnek benne, aki a jelenben nagyon sokat tesz szenvedő magyar testvéreinek érdekében sorsuk könnyítésére. De mikor olvassuk ezt a szép és hatalmas folyóirat-kötetet, önkéntelenül az jut eszünkbe: Vajjon a jelen nagyságait csak úgy lehet ünnepelni, csak úgy lehet felettük fényt gyújtani, ha egyszersmind sötétbe borítjuk azokat, akik a múltban meg nem értve, számüztetve bolyongtak e szomorú magyar globuszon? Vajjon nem elég, hogy a pártoskodás, az urhatnámság indulata a múltban kitessekelte őket a magyar szellemi közösségből, a magyar szentek Pantheonjából, hanem fenn kell tartani a szigorú kirekesztést, a mindennél irtózatossabb anathemát örökre, örökre? Ez hát a magyar hősök sorsa? Ezt a sorsot készíti a magyar múlt számára a magyar jelen és jövő?

Ezek a kínzó kétségek járják át szívünket, amikor *Farkas Gyulának*, a berlini tudományegyetem magyar tanárának „Erdélyiség a magyar irodalomban“ c. cikkét olvassuk a fent jelzett ünnepi folyóiratszámában. Mert hogy is írja a tudós professzor? „Erdélyben az unitarizmus átmenetileg államvallássá emelkedett és Dávid Ferenc lelkiismereti küzvéseiben eljutott az istenség tagadásáig.“ A megalázottságnak és szégyennek az a tehetetlen pirja önt el bennünket e sorok olvasásakor, amit minden olyan kisebbség,

nemzeti és felekezeti egyaránt érez, amelynek a többség az arcába üt és még a védekezés lehetőségét is megtagadja tőle. Igen, a győztes és elbizakodott többség mindig kétségbe vonta a kisebbség jogait azon a címen, hogy az erő egyszersmind igazságot is jelent és jaj az olyan igazságnak, amely mögött kevesen állanak. Ezt a magatartást nem csodáljuk, ha új hatalmasok hirdetik, de hogy az igazságnak elhívott bajnoka, egy tudós professzor leír ilyesmit s egy tudós folyóirat szerkesztője ilyet kinyomni enged, az nagy csodálattal és egyszersmind nagy megütközéssel tölt el bennünket. Mert hiszen eddig is irtak össze sok mindent Dávid Ferencről és az unitarizmusról, de hogy *istentagadók* lettünk volna ezt eddig még legnagyobb ellenfeleink sem merték állítani, még ha megejtő tudományos színbe és művészi ruhába öltöztették is ferdítéseiket és igazságnélküli „igazságaikat.”

Tehát megértük ezt is! Rendben van, ezt is elkönyveljük. Jó, hogy látjuk, hogy miképen gondolkoznak rólunk és sejthetjük mit tervelnek velünk, azok, akik a magyar egység szent nevében vérig sértenek és a porig aláznak egy felekezeti kisebbséget, amely mindig hű volt magyarságához és erejéhez képest mindig hozzájárult e haza szellemi és erkölcsi nagyságához.

De hagyjuk ezt és e szomorú képtől forduljunk egyházunk alapító püspökének Dávid Ferencnek szelleméhez. Ő vértanu halált halt november 15.-én az 1579. esztendőben az egy Isten nevéért, akit jobban szeretett e világnál, és a megfeszített Jézus Krisztusért, kinek ő csak alázatos kis szolgája akart lenni, de akinek — Isten kegyelméből — hősies bajnoka, kereszt-hordozó követője lehetett. Az ő szelleme itt kell, hogy éljen közöttünk, ha ezerszer száműzik és ezerszer fogságba vetik is őt. Amíg az unitáriusok kicsiny tábora hősies harcokban kitart szellemi vezetője mellett, addig szórhatják ránk a rágalomnak ezer vádját, mi állunk a poszton, vigyázunk a sötét magyar éjszakában és figyelünk a messzi távolban ragyogó vezér csillagzatra: a dévai vár hőrtönre, amely egy magyar geniusz, egy magyar érték, egy magyar csoda, egy igazi krisztusi hős áldozati tüzetől gyúlt lánggra, hogy világítson, hogy vezessen, hogy előttünk járjon a keresztény magyar életnek kiszáradt, kiszikkadt roppant sivatagában.

Az Unitárius Értesítő a vallási megújulásért küzd!

HŐSÖK, EMBEREK.

Unitárius mozgalmak Magyarországon a XVI—XVII. században.

A csonka-Magyarországban élő unitáriusok nem igen tudnak arról a fontos és érdekes történeti tényről, hogy a XVI. században nem csak Erdélyben volt unitárius egyház, hanem a Királyhágon innen, az alföldön és a dunántúli részeken is nagy és erős unitárius mozgalom fejlődött ki, amelynek eredménye több virágzó unitárius egyházközség volt. Az egyházközségek száma és lélekszámbeli ereje nagyobb volt, mint a mai csonkországi unitárius egyházban s éppen ezért úgy tekinthetünk ezekre az időkre, mint a magyarországi unitárius élet fénykorára. A mostoha viszonyok, az üldöztetés véget vetettek a virágzásnak, de a múltak emléke ma is kötelez bennünket arra, hogy gyekozzünk méltók lenni a XVI. és XVII. század unitárius magyarjaihoz, akik nem kevesebb buzgalommal és kitartással ragaszkodtak hitükhöz, mint erdélyi testvéreik.

Dávid Ferenc mozgalma 1569-ben lépte át az erdélyi hegyeket, amikor is az unitárius vezető emberek Nagyváradon hitvitát tartottak *Melius Juhász Péter* debreceni ref. püspökkel és hiveivel. E zsinat eredményeként alakult meg az első alföldi gyülekezet: Nagyvárad 3000 unitárius hívővel. Ez volt az alföldi unitárius egyház első pünkösdje. E zsinaton résztvett egy heves unitárius vitázó is, akit azonban nem igen engedett — a béke érdekében — János Zsigmond fejedelem szóhoz jutni s ez *Basilus Balázs István* volt. *Basilus*ban égett a tettvágy, hogy az unitarizmus zászlaját kivigye az alföldre s éppen ezért nem tért vissza Dávid Ferencel Kolozsvárra, hanem Váradon maradt. *Basilus* szinte készült magyarországi szereplésére. Már korábban, amikor a kolozsvári iskola rektora és a magyar egyházközség papja volt, folytonosan azzal gyötrődött, hogy hogyan lehetne az alföldet írásaival elárasztani, mert amint írja „hiszem, hogy sok lelki éhezők és szomjuhozók várják efféle írásaimat Magyarországon”. Ennek a buzgó s valóban propagatív léleknek a munkája volt kilenc magyar egyház megalapítása az alföldön.

Első volt a váradi egyház szervezése, ahol a 3000 lélek áttérítésében *Basilus*nak oroszlan-része volt. Az egyház mellé iskolát is szervezett. Néhány hónapig tartózkodott itt csupán s azután a tél folyamán Belényesre ment, amely szintén a

nagyvárad esperesség területén feküdt. Itt ugy a város, mint a várkatonaság az unitárius hitet fogadta el. Ide, Belényesre hívta ki Erdélyből a tavasz folyamán (1570) Karádi Pált és Óvári Benedeket. Lehet, hogy Thordai Máté is ekkor állt melléje.

Mint valamikor Pál apostol a segítő társai-
val, úgy indult most Basilius az erdélyi ifjak kísé-
retével az alföld evangelizálására. Első állomásuk
Békés volt, ahol egyházat alapítanak s papot hagy-
nak. Innen Makóvásárhelyre (ma Hódmezővásár-
hely) majd Makóra mennek. Makón *Thordai Máté*
lett a pap. A többiek folytatják az utukat Szeged-
dig, ahonnan Jászberényi Györgyöt Dunántulra küld-
dik. Szegedről Csanádon keresztül Temesvár felé
indulnak. Temesváron megalakul az alföld legerő-
sebben szervezett unitárius egyháza, ahol a híres
Karádi Pál lesz a pap. Temesvár ekkor a begler
bég székhelye volt s mint ilyen fontos város, mint-
egy a tiszántul déli részének fővárosa s később
az alföldi unitárius püspökség székhelye. Temes-
várról észak felé siet Basilius. Simándon még egy
egyházat szervez s *Óvári Benedeket* hagyja papul.
Innen visszatér Békésre, ahol közben az unitárius
papot elfogták s az ő védelmére siet Basilius. Az
unitarizmus megerősítése érdekében hitvitára áll s
ennek sikeres elvégzése után, visszatér Belényesre,
amelynek néhány évig ő maga a papja. Innen vo-
nul vissza 1575 körül Erdélybe s lesz ismét ko-
lozsvári lelkész és esperes.

Ettől az időtől kezdve az alföldi unitarizmus
három község és három vezéregyéniség körül cso-
portosult. A három község: Makó, Temesvár, Si-
mánd, amelyeknek lelkészei: Thordai Máthé, il-
letve Karádi Pál, illetve Óvári Benedek. Makóhoz
mint szellemi központhoz tartozott Hódmezővásár-
hely és Csanád is. Temesvár központtól az unitá-
rizmus az egész temesi tartományban terjeszkedő-
ben volt, úgy hogy a temesvári főbíró magától a
pápától kért segítséget a közójük jött „hitetők“ el-
len, akik nem lehetnek mások, mint az unitáriusok,
mivel az evangélikus lelkészek 1570 óta (Károli
szerint) elhagyták a nép unitárius magatartása foly-
tán állomáshelyeiket. Az aradmegyei Simánd volt
a harmadik alföldi központ, ahol szintén az evan-
gélizmus magyarok lettek unitáriussá. Papja Óvári
Benedek volt, Dávid Ferenc benső barátja, aki már
1576-ban hirdette Simándon a Krisztus nemimadás
tanát, ami miatt Dávid vértanuságot szenvedett.

Dávid Ferenc elítélésekor az alföldi egyházak
nevezetes változáson mennek keresztül. A három
alföldi vezető lelkész Dávid-párti volt és Blandra-
tát árulónak tekintették. De árulónak tekintették a
kolozsvári lelkészeket is s mikor Dávid a börtön-

ben meghalt egy keményhangú, elkeseredett levé-
let intéztek a kolozsvári testvérekhez s ezzel meg-
szakítottak velük minden összeköttetést. Ettől
kezdve az alföldi lelkészek *Karádi Pált tekintették*
püspöküknek, ezt a jámbor vén embert, aki Bogáti
Fazekas Miklós a „temesvári szentek tanítójának
és az alföldi szentek oszlopának“ nevez. A kolozs-
váriak nehezen nyugodtak bele az elszakításba s
Basilius Istvánt küldték ki sikerei korábbi szin-
helyére, hogy a forrongó alföldi unitáriusokat le-
csendesítse. 1580-ban Basilius újra bejárta a ki-
lenc egyházközséget. Mindenütt tisztelettel s szere-
tettel fogadták, nem feledték el mivel tartoznak
szellemi atyjuknak, de sajnos nem követték. Ka-
rádi, Óvári, Thordai halálával, mely a század vége
felé történt, az alföldi ekklezsiák pásztor nélkül
maradtak. Kolozsvárhoz némiképpen közeledtek,
mert 1620-ból vannak még hódmezővásárhelyi
appellációs iratok. S az erdélyi iskolákat főiskolai
tanulmány végzése céljából még a 80-as évek
után is felkeresik alföldi unitárius ifjak, egyikük
Csanádi Pál unitárius püspökké is lett, de mind-
hiába: az érzébeli szakadás a magyarországiak
és az erdélyiek közt, az előbbieket végzetévé lett,
amennyiben azok új lelkészeket Kolozsvárról el
nem fogadván a XVII. század első felében lassan
elpusztultak.

Basilius 1569/70 években tett missziós kör-
utja alkalmával Szegeden történt tartozkodása al-
kalmával egy erdélyi fiatalembert küld a Dunán-
tulra missziói körutra: *Jászberényi Györgyöt*. Ez-
zel az unitárius propaganda egy új szellemi köz-
pontot nyer.

Jászberényi és kísérője Alvinczi György elő-
ször Tolna-megyében próbálkoznak s mint 1570.
októberében Meliusnak egy leveléből kiviláglik,
már Tolnán és Laskón hitvitát állottak ki. Ezek
voltak tehát az első dunántuli községek, ahol az
unitarizmus feltűnt. Innen terjedt észak és dél felé.
Észak felé vivő útjában erős helyet vivott ki ma-
gának Nagymaroson, dél felé pedig a baranyame-
gyei Nagyhasányban vetette meg lábát. Nagyhar-
sányban Alvinczi György lett a pap. 1572-ben in-
dult innen Jászberényi Györggyel együtt, a dél-
vidék kulturközpontjának Pécsnek meghódítására.
1572 tavaszán történhetett meg ez a próbálkozás,
amikor a lelkek már eléggé elő voltak készítve
az unitáriusok látogatására, tekintve, hogy püspö-
kükről Dudich Istvánról azt a hirt terjesztette a
kath. klérus, hogy arianus eretnekké lett. Pécs
különben is a középkorban egészen a XVI. szá-
zad közepéig egyetemi város volt, ahol igen sok
képzett ember volt s így az új szellem méltán
kelthette fel a város polgárainak érdeklődését. Re-

ményeikben a két unitárius pap nem csalódott. Pécs város protestánsai az unitárius vallást elfogadták. A város első papja *Jászberényi György* lett. A munkája azonban az unitarizmus állandó terjedése miatt tengernyi volt. Ekkor jött neki nagy segítségére a kolozsvári unitárius főiskola seniora *Válaszuti György*, aki nemsokára a dunántuli unitarizmusnak olyan vezérszellemévé emelkedett, mint Karádi Pál az alföldön.

Az unitárius terjeszkedésnek azonban át kellett esni a vérkeresztségen is. 1574-ben *Veresmarti Illés* hercegszöllősi ref. püspök az unitarizmus propagandájának megakadályozására Nagyharányba, ebbe a félig unitárius, félig ref. községbe zsinatot hívott össze. A zsinat a község unit. papját vitára kényszerítette a vendégként nála tartózkodó Tolnai Lukács unitárius pappal együtt. A vita eredményeképpen a két unitárius papot halálra ítélték. A börtönből Tolnai Lukács megszökött s Pécsre menekült, de *Alvinci Györgyöt*, aki az evangéliumért készségesen vállalta a vértanui halált, felakasztották. *Alvinci* halála megrázta a dunántuli unitáriusokat, ahol ekkor már az erdélyiek kivül magyarországi születésű papok is, vagy hatan, vagy ennél is többen működtek. A nagy-marosi unit. egyházban egy igen gazdag unitárius ember élt, ki udvari papot tartott magának. Ez *Trombitás János* volt, papja pedig *Csapó György*. Panaszra egyenesen a budai basához mentek baranyai testvéreik üldözése miatt. A basa divánt rendelt el, amely elé ugy *Veresmarti* püspököt és társait, mind a panaszosokat megidézte. A baranyai unitáriusok a pécsi papot *Jászberényi Györgyöt* rendelték fel a panaszosok támogatására, annál is inkább, mert a basa hitvitát rendelt el. A hitvita a diván előtt folyt le s a diván az unitáriusoknak adott igazat s *Veresmartit* és társait börtönbe vettette. Ekkor léptek közbe a baranyai unitáriusok s *Válaszuti György*, a pécsi másodlelkész a basának az unitáriusokhoz intézett levelére azt válaszolta, hogy ők nem kívánják a püspök halálát, hanem a bosszuállást Isten Ő felségére hagyják. Így a budai disputa mindkét félre nézve jól végződött.

De különösen jól végződött az unitáriusokra nézve, akiket a reformátusok ezentul nem mertek bántani látván, hogy a török is megvédelmezi őket. Ettől kezdve az unitárius propaganda még erősebb lett annyira, hogy egy Vatikánban levő, ma már kiadott jelentés szerint: *Ariana (secta) adeo praesertim in mentibus innovatur ut caeteris quasi sit maior*. Vagyis Pécs vidékén az unitarizmus többségre jutott s magában Pécsben a kath. vallás néhány idegen családon kívül, teljesen megszűnt s a

maig is fennálló Mindszentek temploma teljesen az unitárius egyházi részére bocsáttatott. Ebben az időben Pécsen unitárius iskola állt fenn, ahol unitárius egyház életre készülő ifjakat neveltek s amelyek nem kisebb theologiai tanárai voltak, mint *Bogáti Fazekas Miklós*, a XVI. századdal egyik legnevezetesebb költője s az unitárius theológiának egyik legmélyebb szellemű, buzgó művelője. Ő *Dávid Ferenc* elítéltetése után bujdosott el Erdélyből s a dunántuli unitáriusokat ő tájékoztatta *Dávid* elítéltetéséről. Jellemző a dunántuliakra, hogy ők is, éppenny mint az alföldiek *Dávid Ferenc* mellett foglaltak állást. Kitűnik ez különösen abból a hitvitából, amelyet 1588-ban folytatott a pécsi unitárius pap és társai *Skarica Máté* ráckevei református pappal. Ez a pécsi disputa még a budainál is nevezetesebb, mert világosan mutatja a dunántuliak fejlett, egészen modern unitárius Krisztus-tanát, szemben az ekkor már Kolozsvárt uralomra jutott *Blandrata* féle fél-unitarizmussal. Az egész hitvita kéziratban fennmaradt s a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában őriztetik. A vita lefolyásakor a budai disputa hőse *Jászberényi György* már nem élt, kevéssel előtte meghalt s így *Válaszuti Györgyre* maradt az egész disputa terhe. *Válaszuti* szorosan a bibliához ragaszkodott s onnan bizonyította, hogy mi „az ember Jézus Krisztust valljuk Isten szenteléséből urunknak és lelki pásztorunknak” s nyíltan hirdette Jézus istenségére vonatkozólag kérdezvén: „Tagadás-e azt a Krisztus felől nem mondani a mi öröla (a bibliában) nem iratott?” Az öt napig tartó pécsi disputa leírását azzal végzi, hogy ők feltétlenül az igazságot keresik csak az valóban Isten beszédén alapuljon. S mindezek fölé boltozódik nála a keresztény élet summája: „*A szitoknak, átoknak, szerető uraim, mi haszna vagyon? Nemde nyilván vagyon-é, hogy azok legyenek Krisztusnak tanítványai, kikben szeretet vagyon, avagy Isten nemde azokban lakozik-é, kik egymást szeretik?*” Ez a cselekvő kereszténység *Válaszuti* lelkületének legszebb virága s ez emeli fel őket igazán a mély keresztény hívők sorába, bár kétségtelen, hogy a theologia terén sem maradt el sőt a XVI. század legjobb gondolkodói közé tartozott.

A dunántuli unitarizmus, amely szervezett volt s amelynek iskolája is volt a nagyműveltségű Pécs városában, *Válaszuti* halála után is fennmaradt egészen a XVII. század végéig. 1686-ban ugyanis Pécs felszabadult a török megszállás alól s a császári csapatok első dolga volt a gyűlölt unitáriusokat üldözöbe venni. Az üldözés több mint egy negyedszázadon át tartott, amíg sikerült Pécsről és vidékéről az utolsó unitáriust is kiir-

tani. Hogy ez milyen időrendben és mely községekben történt, arról éppen a legújabb feltárt adatok nyomán egy másik cikk keretében számolunk be.

Ennek az érdekes és eseményekben gazdag multnak minden emlékét elmosta az idő. Nincsenek templomok, iskolák, épületek, amelyekre rámutathatnánk, hogy ez az alföldi vagy dunántúli unitarizmus emléke. Egyetlen egy templomot kivéve s ez a pécsi „Mindszentek” temploma. Egy kis középkori épület ez a Mecsek oldalában a Tetytyének nevezett romok felé vivő ut mentén. Középkori szokáshoz hiven cinteremmel van körülvéve, belül fehérre meszelve, padlója telve régi családok sírköveivel. Ez az épület volt másfél századig a pécsi tekintélyes unitárius egyház temploma. Minden unitárius embernek kötelessége ezt az egyetlen csonkaországi emléket megbecsülni s ha csak mód van rá, utazás, látogatás alkalmával Pécs városában felkeresni. Ebben a templomban folyt le a híres unitárius „pécsi hitvita” s itt imádkoztak legtovább a csonkaországban az egyedülvaló, örök Istenhez. (il)

Bibliai naptár.

A napok mind rövidebbek, a sötétség uralma mind hosszabb. De ez ne rettentse a szívünket. A ködös esték s a párás reggelek, a nyirkos-fagyos hideg napok komor, ijesztő hangulata ne nyomja le lelkünk szárnyalását. Mi tudjuk, hogy a ködök felett süt a nap, a hideg mellett vannak forró földdarabok is s lelkünk bizton várakozik arra a világosságra, amely a földi éjszakát áttöri a bethlemi csillag fénysugarában. Szemünk nézzen előre s vigyázzon a csillag keltére.

- nov. 18—21 Ézsaiás 35.-rész.
- nov. 22—24 Ézsaiás 41 r. 1—14 v.
- nov. 25—28 Ézsaiás 55 r.
- nov. 29—dec. 1. Jeremiás 23 r. 1—8 v.
- dec. 2—5 Jeremiás 25 r. 1—11 v.
- dec. 6—8 80 zsoltár.
- dec. 9—12 Mikeás 6 r. 8—15 v.
- dec. 13—15 Joel 2 r. 28—32 v.
- dec. 16—19 Ézsaiás 9 r. 1—7 v.
- dec. 20—22 42 zsoltár.

Uj templom Segesváron. A szépen fejlődő, gyönyörű fekvésű erdélyi városkában az unitáriusok száma folyton nő. Eddig is volt az unitárius egyházközségnek szép imaháza és lelkészi lakása, de az imaház lassan kiesnek bizonyult. A nyár folyamán a várostól kapott telken kezdték el építeni segesvári testvéreink új templomukat s azt már eddig tető alá is hozták. Uj unitárius templomban szólal meg rövidesen az unitárius ének, ima és igehirdetés az egy Isten dicsőségére!

Adatok a dunántúli unitarizmus történetéhez.

Minden igazán jelentős szellemi áramlat egyik legfőbb igyekezete az, hogy megkeresse őseit s ezzel megmutathassa az embereknek, hogy tartalma nem véletlen ötlet, hanem mélyen benne gyökerezik a történelemben és annak hordozójában, az örök emberiben.

Az unitárius vallásnak is, amely a maga tiszta egy Isten hitében a bibliára támaszkodik, megvannak a maga szellemi elődei, akik ugyanolyan nehéz küzdelmet vívtak hitük tisztaságáért, mint azok a dávid-ferenci magasságokban járó emberek, kik egy évezreddel későbben újra és tisztultabban kezdték hirdetni az evangéliumi egyistenhitet. Ezek a nagy elődök Arius és követői. Természetesen hiábavaló munka volna a pannóniai arianizmus és az ezer évvel későbbi dunántúli unitarizmus között ok és okozati kapcsolatot keresni. A népvándorlás egymásratorló és egymást leváltó néptömegekben ez a réteg teljesen feloldódott s a későbbi telepések a római egyház előtt hajtottak fejet. De éppen a hely és a szellem közössége indokolja azt, hogy az újabb történetkutatás ezirányú eredményeire felfigyeljünk.

Nemrégiben jelent meg *Alföldi András* kiváló tanulmánya: „Magyarország népei és a római birodalom” címen, melynek néhány részlete új adatokkal világítja meg a dunántúli arianizmust: A dunai tartományokba száműzött Arius lázas térítő és szervező tevékenységével nagy tömegeket nyert meg felfogásának és az egymásután követő zsinatokon is sok hivat szerzett hitének, mely szerint a logosz (Jézus) nem öröktől fogva való s így nem egylényegű az Atyával, hanem csupán isteni magasságba emelkedett lélek. Az antiochiai zsinaton pedig megjelenik Photinus sirmiumi püspök, aki sabellianus, vagyis az akkori idők egyik unitárius felekezetének tagja.

A pannóniai rómaiságot elsöprő barbár népek egyrésze — a germánok — ugyancsak arianus hitelvek szerint vallják a kereszténységet. A VI. századtól kezdve mind szórványosabbak az adataink az arianizmusra vonatkozólag s ezek azt mutatják, hogy lassan teljesen szétforgácsolódik és elvesz a nyugati és a keleti egyház hatalmas arányú térítói működésében. Több, mint ezer évig hallgat az egyistenhit igéje a régi Pannonia területén, míg nagytudású és tisztahitű emberek, kiket megihletett Dávid Ferenc meggyőző igehirdetése, újból hirdetni kezdik azt a szószékekről.

Az erdély unitarizmus története részleteiben is többé-kevésbé tisztázodottnak tekinthető, annál több a megoldásra váró kérdés a magyarországi unitárius vallási mozgalmak historiájában. Nagyszorgalmu vallástörténészünk Kanyaró Ferenc annak idején sok érdekes adatot kutatótt ki a levéltárakból, de még sok kérdés maradt homályban különösen a dunántuli és az alföldi unitáriusság elterjedésére vonatkozólag s éppen ezért azt hisszük, hogy az a néhány adat, amelyet az alábbiakban közléteszünk, értékes adalék lesz a dunántuli unitárius történetírás számára.

A XVI. században a Dunántulon elterjedt az unitárius vallás Baranya- és Tolna vármegyékben és e vármegyék szomszédos területén. Szellemi központja Pécs volt. A török hatalom türte az unitarizmust, amig fennállott de 1686-ban Pécs a török megszállás alól felszabadult s a császári sereget követő katolikus papság rögtön hozzálátott az unitáriusok „megtérítéséhez“, ami — bár nagy nehézségekbe ütközött — mégis sikeres volt, mivel Magyarországon országgyűlés által elfogadott törvény nem védte az unitáriusokat. Ennyiben a magyar unitáriusok nagy hátrányban voltak erdélyi hittestvéreik mögött. A jezsuita rend térítési működéséről feljegyzések történtek s ennek köszönhetjük, hogy most két és fél század után kiderült, hogy az unitarizmus a Dunántulon sokkal nagyobb mértékben volt elterjedve, mint sem azt eddig gondoltuk. S mivel saját egyházi írott emlékeink ezekről a dunántuli viszonyokról nincsenek, annál értékesebbek azok az adatok, amelyeket a pécsi Jézus-társasági Pius-gimnáziumnak 1933—34. tanévi értesítőjében tesz közzé *Pinzger Ferenc*, az intézetnek rendes tanára. A Pius-kollégium fennállásának 25 éves évfordulója alkalmából egy 81 oldalra terjedő tanulmányt közöl, amelyben a régi pécsi jezsuiták lelkipásztorkodását ismerteti. Ehhez az értekezéshez főforrásul a „*Litterae Annuae*“ egykori kéziratot használta, amely *Prentaller* pécsi jezsuita házfőnök tollából származik. Ebből a pécsi évkönyvből igen érdekes adatokat tudhatunk meg, amelyek az unitáriusság történetében eddig részben ismeretlenek voltak. Nézzük tehát a jelzett évkönyvnek, illetve *Prinzger Ferenc*nek az évkönyv alapján közölt adatait.

A pécsi jezsuita rendnek tagjai voltak az 1687—1697. években: Horváth György, Franz Gáspár, Bitteve Mihály, Prentaller, Molin, Smiljanovics Lukács világi pap, Ermenovich Miklós, Ravasz Ferenc, Nagy István, Rames Ignác, Pusztabonják István, Maisinger Kristóf, Reva Antal,

Franck Boldizsár, Velencei Márton. — Ezek az atyák térítették katolikus vallásra a következő unitárius községeket, illetve embereket: 1687-ben, tehát a jezsuiták rendszeresebb működése első évében 686 unitárius tért vissza. A hittérítésnek nagy előnyére vált, hogy négy prédikátor is fölvette a katolikus hitet. (Név szerint, sajnos, nincsenek felemlítve.) Egész faluk tértek katolikus hitre, név szerint: Aranyos, Pellérd, Keszü, Egerág Baranya megyében. — 1688-ban Baranya megyében: Málom, Vargyas (Varga?), Rugásd, Velin (Velény?) Babarszöllös (Babarczöllös?), Mogyorósd, Megyer, Bodon, Szentiván. — Beleszámítva a kitért unitárius jövevényeket, ebben az évben összesen 2506 nagykoru keresztelkedett meg katolikussá. A feltűnő eredmény nagy érdeme Radanay püspöknek is, aki a jezsuitákkal együtt buzgolkodott. Egykoru feljegyzések szerint Radanay egymaga, saját kezeivel 4000-nél többet keresztelt meg. (Koller VII. 171 és 173. Ott 18 ezerről szól Radanay maga.) Az említett falvakon kívül utólag még 3 meg nem nevezett község áttéréséről történik a krónikában említés és ismét más 4 községben a gyermekekkel együtt 1000-nél több egyén vette föl a keresztiséget. Tehát 1688-ban az unitárius hitből 3506-nál többen tértek ki. — 1689-ben 832 unitárius vette föl a katolikus keresztiséget. Ezenkívül egyes falukban 10, 15, 20 egyén keresztelkedett katolikussá, biztos számuk és a falvak nevei azonban nincsenek feljegyezve. A fent megnevezett községeken kívül Baranya megyében Bakonyán és Somogy megyében Csomán egy-egy, Baranya megyében Szentgyenisben (Szentdienes?) 20, Tésen (ez valószínű vagy Tésenfa, vagy Téseny, Baranya megye) 32, Bacsán (Baksa? Baranya m.) 2 kitérés történt, Regemiczen (Regenye? Baranya m.) 5 kivételével mind kitértek, Babarszöllösön (Babarczöllös? Baranya m.) 19 keresztelkedett meg. Katolikus szint nyertek még a következő unitárius községek: Baranya megyében: Ócsárd, Szentgál (Szentpál?) Teljesen kiszorultak az unitáriusok: Baranya megyében: Bánfa, Somogy, Kisasszonyfa, Üszrő (Eszterág?) Kisdér, Görcsöny, Zoók, Kacsóta, Szilvás, Bosta, Hirigy, Ószd (talán Oszró?) Szentmárton és Regenye községekből. Még szerepelnek a községek között: Csütörtökhely, Ábrehámfá nevek is, de mivel ilyen nevű községeknek ma Dunántulon nyomuk sincs, ezek puszták vagy telepek lehettek. Ebben az évben 5 unitárius templomot katolikus templomná alakítottak át. (Sajnos, a községek neve nincs felemlítve.) 1690-ben is nagy eredménnyel dolgoz-

tak a jezsuiták, mert 613 unitárius kitérését találjuk feljegyezve. 1691-ben az unitáriusok sorai annyira megritkultak, hogy Pécsen a középkorból származó és ma is fennálló *Minden-szentelek templomát* is elvették tőlük. E miatt prédikátoruknak sem volt többé maradása, így a hívők pásztor nélkül maradtak. A vidéken 5 unitárius templomot foglaltak le a katolikusok istentiszteletre. — 1697-ben ismét több unitárius cserélte föl régi hitét a katolikus vallással. Pécs városában 6 kitérés volt. Összesen 70 unitárius kitéréséről számol be a krónika. — 1698-ban 4 idősebb unitárius kérte (?) a katolikus egyházba való föl vételét. A következő évben 10 re emelkedett a kitérések száma. Neveik a következő: Pankó György, Szabó Ferenc, Garai János, Kamenczi Ferenc, Erzsébet nevű nő, — Orsolya, férjezett Katona Andrásné, — Anna, férjezett Papp Ferencné, — Judit, férjezett Mike Ábrahámné, — Erzsébet, férjezett ifj. Varga Mihályné és id. Varga Mihályné. — 1700-ban 6 unitárius tért át a katolikus egyház kebelébe. A következő 2 évre 2—2 unitárius áttérése esett, 1713-ra egy. — 1715-ben Sipos Margit tért át végül az 1725. és 26. évben még egy-egy unitárius kitéréséről történik említés. Ezzel az unitárius vallás Pécsen és vidékén megszűnt létezni, mondja Prinzger Ferenc. — Jóleső érzéssel és a dunántúli unitárius hitelődeink iránti nagy megbecsüléssel idézzük Prinzger tanár azon megállapítását, hogy a mohamedánusoknál „sokkal tovább tartotta magát és szívósabb ellenállást fejtett ki az unitárius felekezet.”

Hogy ma a tiszta unitárius elvet hányan vallják a Dunántúlon, azt megállapítani lehetetlen, hiszen nemcsak a szigorúan vett unitárius egyház tagjai ezek, — de tény az, hogy a Dunántúlon ma csak egyetlen unitárius eklézsiánk van: Polgárdi, s néhány szórványgyülekezetünk, mint Pécs, Kaposvár, Győr, Sopron, de ezek mind új alakulatok.

Id. László Gyula.

HIREK.

Egyesületeink együttes évi műsorának megbeszélésére az egyesületi kiküldöttek október 22-én megbeszélést tartottak s ennek a megbeszélésnek eredményét tárgyalta le az október 25-én tartott kebli tanács. Az egyes meghívottak az intézményeinket ismertették s az után az október—januári havi műsort állították össze, mely szerint: október 31-én az unitárius ifjusági konferenciás tábor a misszióházi refor-

mációs ünnepély után tea-estélyt tart, november 3-án a Brassai Sámuel ifjusági egyesület táncal egybekötött tea-estélyt, november 10-én az ifjuságnak és 11-én a nagyközönségnek a 345 számú János Zsigmond cserkész csapat tart műsoros estélyt, november 16-án a Dávid Ferenc egylet tart Dávid Ferenc emlékünnepélyt, november 24-én a bölöni Farkas Sándor iparos és kereskedők köre jótékonycélu vacsorát tart közgyűléssel, azon a napon megelőzőleg újra összeül a meghívottak ülése a továbbiak megbeszélésére, december 1-én a Brassai Sámuel ifjusági egyesület táncal egybekötött tea-estélyt tart, december 8-án a Nőszövetség az összes intézmények bevonásával tart jótékonycélu templomi hangversenyt, december 21-én és 22-én a Nőszövetség karácsonyfaünnepélye a gyermekeknek, cserkészeknek és ifjaknak, 1935. január 3—5 az ifjusági konferenciás tábor tart téli konferenciát, január 5-én a Brassai Sámuel ifjusági egyesület tart táncestélyt, január 6-án az ifjusági konferenciás tábor tart záró istentiszteletet és közebédet, január 18-án a Dávid Ferenc egylet tart felolvasó ülést. Ezenkívül még bejelentette igényét április hóra a Percelné Kozma Flóra leány egylet egy műsoros este és az ifjusági konferenciás tábor egy tavaszi templomi vallásos este.

Közös adventi áhitat a Misszió-Ház templomában (IX. Rákos-u. 3.) december 2-9-16-23. napjain d. u. 6 órakor. Sorozatos előadások tárgya: A tizparancsolat első négy tétele — „Csak egy az Isten” — „Bálványt ne imádj” — „Isten nevéért hiába fel ne vedd” — „Ünnepet szentelj.” Az áhitatot vezetik budapesti lelkészek és hitoktató atyánkfiai. Hívünk figyelmét jó előre felhívjuk erre az előadássorozatra, melyet a böjti időszakban Koháry-utcai templomunkban ki fog egészíteni a tizparancsolat utolsó 6 tételének fejtegetése.

A reformáció ünnepét méltó keretek között ülte meg budapesti egyházközségünk. A Koháry-utcai templomban délelőtt 11 órakor rádiós istentisztelet volt, melyen Józán Miklós vikárius mondott emelkedett hangú beszédet. Este 7 órakor a vigadói ünnepen dr. Csiki Gábor missziói lelkész képviselte egyházunkat, kinek nagy hatású beszédéről a napi lapok is beszámoltak. Ugyancsak este 6 órakor volt a Misszió Házban az érdeklődők számára egy ünnepély, melyen Darkó Béla h. lelkész imádkozott és Pethő István hitoktató lelkész tartott gondolatokban gazdag felolvasást a reformáció jelentőségéről. A missziói házi ünnepélyt az ifjusági konferenciások teaestje követte, melyen több felszólalás volt s a téli konferencia lehetőségeit beszéltek meg az ifjak.

A konferenciás ifjuság reformációi estélye nagy látogatottságnak örvendett. A gyülekezeti terem alig tudta befogadni a lelkes ifjuságot. A teajegyekből tisztajövedelem 29 pengő, amely a téli konferencia kiadásait van hivatva szolgálni; a jelenlévők ott a helyszínen a Szent-ábrahám-i üdülőre 30 P 70 f.-t gyűjtöttek össze.

Dávid Ferenc Egylet november 16-án pénteken este 6 órakor tartja évadnyitó első

estjét a Misszióház templomában. Az esten dr. báró Dániel Gábor emlékezik meg az anyaegyesület 50 éves jubileumáról és József Miklós püspöki vikárius olvas fel Dávid Ferencről. Az estélyt sok szép zenei és előadói szám egészíti ki. Legyünk ott mindannyian és hozzunk minél több vendéget.

Nőszövetségi hírek. Az unitárius nőszövetség elnöksége tudomására hozza minden unitárius asszonynak, hogy gyűléseit minden hónap második csütörtökén d. u. 5 órakor tartja a Misszió Ház gyülekezeti termében.

Az elnökség szükségesnek tartja közölni, hogy a tagsági díj mindössze évi egy pengő, ezen az összegben tul senki semmiféle adakozásra kötelezve nincs. Csak az ad többet, aki akar és aki bír. A nőszövetségi összejöveteleik lelki találkozó, nem pedig pénzt előteremtő alkalmak. De viszont az egy pengő évi tagdíj megfizetését minden tagjától megkívánja a nőszövetség, mert komoly egyesület tagdíjfizetés nélkül fenn nem állhat. A nőszövetségnek pedig ugyancsak sok dolga és elvégezni való feladata van. Akik pénzübeli adományokat adni nem tudnak, azoktól munkát, segítő szeretetmunkát vár a szövetség, amit szegény és gazdag egyformán adhat s ami sokszor sokkal többet ér, mint a pénzádomány.

Nőszövetségi vallásos estély lesz dec. 8-án este 6 órakor az Unitárius Misszióház templomában (IX., Rákos-utca 3.) a karácsonyfa akció javára. A karácsonyfa alások szegény gyülekezik, akik fáznak és éheznek s akiken feltétlenül segíteni kell. Az unitárius társadalom nem lehet közömbös a didergők és éhezők iránt. Mutassuk meg, hogy együttérzünk testvéreinkkel, akikkel a magyar sors mostohán bánt s ezért sietve váltsuk meg jegyünket erre a vallásos estélyre. Jegyek kaphatók mindkét lelkészi hivatalban s a helyszínen.

Használt ruha, fehérnemű, cipő minden családban akad. A nőszövetség kéri a jó sziveket, hogy jöjjenek segítségére társadalommentő munkájában és szolgáltassanak be minden elhasznált, vagy nélkülözhető darabot a lelkészi hivatalba (V. Koháry utca 4.) Istennek tetsző, nemes dolgot művel, aki adományával egy árvát, egy munkanélkülit, vagy egy tehetetlen öreget ment meg a testi-lelki pusztulástól.

A Bölöni Farkas Sándor iparosok és kereskedők köre november 24-én este 8 órakor vacsorát rendez a Misszió Ház gyülekezeti termében. A vacsora tiszta jövedelmét szegény sorsu unitárius gyermekek segélyezésére fogja fordítani. Mint mindig, most is számítanak a közönség szives támogatására. Az erdélyi ételekből és kürtös kalácsból álló vacsora ára 1 Pengő. A vacsorán való részvétel előzetes bejelentését (IX. Rákos u. 3.) november 21-ig kéri az Elnökség.

A Brassai Sámuel ifjusági Egyesület második táncestélye december 1-én szombaton este 8 órakor lesz az unitárius Misszióház nagy-

termében. Ezeken az estéken az egész magyar unitárius társadalom találkozik, hogy az összetartás érzését ápolja. Meghívók menni fognak.

Királyok királya című hangos filmet, amely Jézus életét mutatja be, magyar nyelvre dolgozták át. A film sok szépséggel van tele, megnézését ajánljuk olvasóinknak. Előadja az „Omnia” filmszínház, Kölcsey u. 2. Előadások kezdete 4, 6, 8 és 10 órakor. Az első előadás félhelyárakkal.

Unitárius naptárt (erdélyi) jegyeztessünk elő saját számunkra már most a budapesti iratmissziónál (V., Koháry u. 4.) Főlöszleges példányt nem hozat az iratmisszió s mint köztudomásu, a naptárt gyorsan szétkapkodják hiveink. A bejelentést levelező lapon is meg lehet tenni.

Könyvtárunk aranykönyvébe a mai napig 142 jószívű ajándékozó neve van beírva, akik pénzbeli vagy könyvajándékaikkal hozzájárultak több mint 8000 kötetnyi könyvtárunk fejlesztéséhez. Kedves Olvasó! Örökitse meg ön is a nevét abban az aranykönyvben!

Könyvtárunkban Ágoston József presbiter atyánkfia saját költségén két mozgatható villanylámpát szereltett fel. Hálás köszönet a példaadó nemes ajándékért!

Erdélyi szegény unitárius hittestvéreinknek, szülőknek, vagy jótanuló iskolásgyermekek jutalmazására (akik ismert szomorú helyzetükben azt megvenni képtelenek) ima, énekes- és hittankönyvet küldhetünk iratmissziónk útján, (Budapest, V. Koháry-u. 4. sz. I. em.) amelyet az Kolozsvárról közvetlenül a bejelentett címre elküldet, tehát a címzett biztosan megkapja, amit már több esetben tapasztaltuk.

Vidék

Pestszentlőrinc leányegyházközség. A pestkörnyéki unitárius hivek szervezésében jelentős esemény történt az elmúlt hetekben. A főváros körül Pestszentlőrinc volt az első város, ahol unitárius istentiszteletet kezdett tartani a pesti lelkész tekintve az itt élő hivek nagy számát. A hivek világi vezetője *Égeni János* szórványgondnok nem kimélte a fáradságot s nagy munkát végzett a társadalom szervezés terén, míg *Pethő István* a későbbben Budapestre érkezett hitoktató lelkész a hivek lelki gondozását végezte. Utóbbi esztendőben már havonta kétszer tartottak rendes istentiszteletet, sőt az egyházi élethez szükséges tárgyak beszerzését is megkezdte a szórvány. És mindezt oly lelkesedéssel és oly áldozatkészséggel csinálták ott élő testvéreink, hogy egyházunk igazgató tanácsa nem térhetett ki kívánságuk elől: okt. 23-án tartott ülésében Pestszentlőrincet önálló keblű tanácsal, gondnokkal, közgyűléssel, pénzkezeléssel bíró leányegyházközséggé nyilvánította. Az új leányegyházközség Budapest anyaegyházközségéhez tartozik s a lelkészi teendőket ezen a területen *Pethő István* állami hitoktató lelkész végzi.

Mint értesülünk az új leányegyház nagy munkába fogott. Az állami lakótelepen a magyar állam egy lakóházat ajándékozott az egyházközségnek azzal a rendeltetéssel, hogy azt unitárius imaházzá alakítsák át. Az átalakítás költségeire

természetben az államtól 3000 P. munkasegélyt és a várostól pénzben 1000 P. segélyt kapott az egyházközség. Ehhez járul a hivek nagy áldozatkészsége, amelynek már nem egy szép tanujele van. Pestszentlőrinci testvéreink a tavasz folyamán kezdik meg templomépítési munkájukat, amelynek eredménye az lesz, hogy új hajlékban dicsőíthetik a Mennyei Atyát, az egy örökkévaló Istent.

Az elmúlt napokban november 4.-én az állami lakótelep kulturházában vallásos estélyt rendeztek, amelynek jövedelmét szintén a nagyszabású cél előbbrevitelére fordítják. Isten segítse őket szép és nemes törekvésükben!

Erdély

Petrozsényban kulturházat épít az unitárius egyházközség. A zsilvölgyi magyarságnak, akik többnyire bányászcsaládokból állnak, nagy ünnepe volt a nyáron július 30.-a, amikor megkezdték a petrozsényi unitáriusok új és modern felszerelésű kulturházuk építését. A vármegyei lapok a legnagyobb elismerés hangján szólnak erről a lehetetlenséggel határos szép kulturteljesítményről. *Weress Béla* petrozsényi lelkész és segítőtársainak törhetetlen hitéről és buzgóságáról tesz bizonyosságot ez a legújabb alkotás is. Az egész épületet önkéntes adományokból és az egyháztagek önkéntes, iugyenes munkájával emelik. Mi magunk is szorongó szívvel állunk bányásztestvéreink munkája mellett és kézzszorításunkat küldjük a messze távolba. Olvasóink adományát szívesen továbbítjuk Petrozsényba.

Lelkészi kinevezések. Dr. *Boros György* püspök, *Zsigmond József* gagyai lelkészt a *lókodi* egyházközségbe nevezte ki s az így megüresedett helyet *Benczédi Ferenc* volt nyárádszentlászlói lelkésszel töltötte be, aki hosszú évekig tartó betegségéből felgyógyulva ismét beállott az Úr szolgálatába. Nyárádgálfalvi új lelkész *Kovács Domokos* volt brassói segédlelkész lett, míg *Rostás Dénes* erzsébetvárosi lelkész Kálnokra neveztetvén ki, oda már be is köszöntött, míg az eddigi lelkész, *Kovács Imre* jól megérdemelt nyugalomba vonult. Erzsébetváros — medgyesi társegyházközségbe *Bende Béla* aranyosgyéresi segédlelkészt, Dicsőszentmártonba *Bede Emil* papjelöltet, Fogarasra pedig *Bedő Borbála* papjelöltet rendelte ki dr. *Boros György* püspök segédlelkészekül.

Új vallástanár. Kolozsvári főgimnáziumnak üresedésben lévő vallástanári állomására *Benczédi Pál* homoródboldogfalvi lelkész hivatott meg. *Benczédi Pál* eddig is szorgalmas és jeles munkása volt unitárius egyházi irodalmunknak, cikkei a Keresztény Magvetőben jelentek meg s tankönyvet is írt úgy theologiai, mint alsóbb fokozatú iskolák számára. Isten segítse új munkakörében, neveljen sok törhetetlen hitű, intelligens unitárius ifjút szegény küzdő, erdélyi egyházunknak!

Kiket szenteltek fel Székelykeresztúron? A kereszturi zsinatot a román közigazgatás és csendőrség feloszlatta, de a szept. 2.-án tartott templomi istentisztelet keretében *Dr. Boros György* püspök huszonkilenc új lelkészt szentelt fel az egy Isten dicsőségének hirdetésére. Az egyházi beszédet *Vári Albert* theologiai dékán, a fel-

szentelő beszédet és imát pedig *Dr. Boros György* püspök mondta. A felszentelés előtt, amely szertartás az ősi apostoli forma, a kézrátétel által történik, a felszentelendő lelkészek letették az esküt és nevüket kineveztetésük alább közölt sorrendjében beirták a felszentelt lelkészek az anyakönyvébe. Az új lelkészek a következők:

Pethő István hitokt. I. (1928), *Lőrinczy János*, s. I. (1929), *Barabás Béla* szentivánlaborfalvi I. (1929), *Benedek Mihály* székelykői I. (1929), *Kelemen Imre* oklándi I. (1929), ifj. *Kádár Lajos* nagyszebeni I. (1930), *Balázs Ferenc* mézskői I. (1930.) *Nagy Domokos* verespataki I. (1930), *Kövári Jakab* kénosi I. (1930), *Ekárt Andor* csehétfalvi I. (1930), *Zsigmond József* lókodi I. (1930), *Lukács Sándor* ravai I. (1930.), *Fazakas Jenő* recsenyédi I. (1930.), *Péterfy Mihály* küküllőszéplaki I. (1931.), *Rostás Dénes* erzsébetvárosi I. (1931), *Fikker János* kövendí I. (1932.), *Török Elek* székelyszentmiklósi I. (1932.), *Csongvay Lajos* nyárádszentlászlói I. (1932.), *Fülöp Elemér* kidei I. (1932.), *Török Mihály* bordosi I. (1932.), *Nagy Béla* muzsnai I. (1932.), *Végh Mihály* homoródujfalvi I. (1933.), *Fülöp Árpád* alsórákosi I. (1933.), *Lőrinczy Géza* lupényi I. (1933.), *Nagy Sándor* abásfalvi I. (1934.), *Komjátszegi Géza* bihari s. I. (1934.), *Simén Dániel* fogarasi I. (1934.), *Úrmössy Gyula* fiatfalvi I. (1934.), *Kovács Domokos* nyárádgálfalvi I. (1934.)

A kereszturi főgimnázium történetét alapításától a mai napig megírta *Gálfalvi Sámuel* az intézet t. b. igazgatója. A könyv teljes címe: „Száznegyven év a székelykeresztúri unitárius főgimnázium történetéből.” A esinos kiállítású könyv csak a napokban hagyta el a sajtót s máris nagy érdeklődésre talált. „Ez a könyv a székelyföldi kulturtörténetnek igen érdekes és fontos bizonyossága”, írja róla kritikusa. A könyv ára 40 lej (kb. 1.50 P.) Érdeklődőknek szívesen megszerzi az Unitárius Iratmisszió.

A kolozsvári unitárius kollegium története már négy évszázados, amely szintén történetirői toll alá kívánkozik. *Dr. Gál Kelemen* az intézet ny. igazgatója éveket töltött levéltári kutatással, míg most ennek eredményeképpen kéziratban elkészült a nagy művel, amely 30—35 nyomtatott ívet tesz ki. Oriási munkát végzett, de most már nagy kérdés, hogy a művet hogyan bocsátja a nagyközönség elé. Rövidesen előfizetési felhívás jelenik meg, amely bizonyára meghozza az áldozatkész lelkek támogatását.

Unitárius népművészeti kiállítás Kolozsváron. Szép gondolatot valósított meg az erdélyi unitárius nők országos szövetsége, amikor a székely—magyar unitárius falvak népművészetét összegyűjtve népművészeti kiállítást rendezett október 14—18. napjain a kolozsvári kollegium termeiben. A művészi kiállítással kapcsolatban tartotta az országos unitárius nőszövetség is a közgyűlést október 17-én az egyházi nagy tanácssteremben. A kiállítással kapcsolatban népművészeti ismertető és történeti tárgyú előadások is voltak, amelyeket *Kelemen Lajos* a kiváló történettudós és *Dóczyne Berde Amália* tartottak.

Nyugtázás. *Páll Dénes* siménfalvai lelkész, lelkészkeri elnök 1934. év második felére 2 pengőt az „Unitárius Értesítő“-re előfizetési díjban befizetett. Köszönjük.

Bukaresti lelkeszi hivatalunk megfelelő új otthonba költözött, ahol egyszersmind vendégszoba is nyílt átutazó unitáriusok számára. Új címe: Bucuresti II. Calea Grivitei 25 bis.

Külföld.

Hírek Belgiumból. A belga szabadelvű protestánsok októberben tartott istentiszteletén részt vett Anglia felé tartó útjában Ferencz József és ott rövid francia beszédben ismertette a legrégebb szabadelvű mozgalom: a magyar unitárius egyház multját és helyzetét s tolmácsolta a legidősebb testvér szerető üdvözlését az egyik legfiatalabb testvérmozgalomnak.

Hegy János erdélyi unitárius testvérünket a sors arra kényszerítette, hogy messze távolban egy kicsiny belgiumi faluban Vilvoordban keresse meg maga és családja számára a mindennapi kenyeret. Unitárius egyházához ott a távoiban is hűségesen ragaszkodott. Hosszu levelekben írta le sorsát s az Unitárius Értesítő egyik szorgalmas olvasója, aki a messzi távolból is előfizetésével támogatja lapunkat. Ferencz József lelkeszünk meglátogatta otthonában s tolmácsolta mindnyájunk szeretetét és üdvözlését.

Barabás Lajos

Az unitárius s általában a magyar irodalomnak egyik érdemes munkása költözött a sirba a nyár folyamán Barabás Lajos ny. kereszturi lelkeszrel és főgimnáziumi tanárral. 1850-ben született Kolozsváron, itt végezte az iskolát is, amelyben első tanítója Rédiger Árpád a későbbi nagyhírnévű esperes volt. Iskolái végeztével 1875. szept 8-án lépett a kereszturi egyházközség szolgálatába, mint annak rendes lelkesze, de amellet a gimnázium tanára is volt. Lelkeszi szolgálatát 1902 szept 1-ig folytatta, azóta csak tanárként működött s további éveivel együtt 58 éven át szolgálta a magyar nevelés szent ügyét.

Lelkeszi működése alatt a kereszturi egyházat anyagi téren megerősítette 47 holdas birtokot szerezvén az egyháznak. A templomot megnagyobbította, új tanító lakást, iskolatermet építtetett. A templomi, urasztali felszerelést gazdagította. És saját személyébe mintegy a kereszturi társadalmi élet mozgatásának középpontja volt.

Mint íróról a „Keresztény Magvető“ és az Unitárius közlöny c. laptestvéreink tesznek bizonyosságot. Az Ellenzék, Magyar Polgár és Magyarság c. napilapok számos cikkét, felolvasását hozták nyilvánosságra. Szépirodalmi téren németből fordított tárcái jelzik kiváló képességeit.

84 évre terjedő áldásos életét f. évi június 25-én zárta le a halál. Az ő nagy családján, az unitárius egyházon kívül szükebb családja gyászolja éppen itt Budapesten: dr. Barabás József belügyminiszteri tanácsos és dr. Barabás Zoltán az állami gyermekmenhely vezetője.

Az Ur adjon csendes pihenést testének és szellemének örök boldogságot!

Halottaink

Gegesi László Miklós ny. máv. felügyelő életének 71. évében okt. 17-én Miskolcon elhunyt.

Bori és dalmadi dr. Dalmady Zoltán a Pázmány Péter Tud. Egyetem c. rk. tanára, volt ezredorvos, életének 54. évében október 17-én Budapesten elhunyt.

Az örök Szeretet fogadja be őket az örök hazába!

Siessünk befizetni az előfizetési díjat!

HIVATALOS RÉSZ

Sz. 282—1934.

Meghívó.

A budapesti unitárius egyházközség Keblé Tanácsa 1934. december 7-én (pénteken) d. u. 1/2 6 órakor a tanácsteremben

évi rendes ülést

tart, melyre a Tanács tagjait szeretettel meghívjuk.

Budapest, 1934. november 6.

Dr. Kozma Jenő s. k.
gondnok.

Józan Miklós s. k.
lelkész-elnök.

Tárgysorozat: 1. Elnöki megnyitó. 2. Jegyzőkönyv vezetésére kiküldetnek. 3. Elnökileg elintézt és folyó ügyek. 4. 1935. évi költségelőirányzat: a) folyó pénztár, b) Koháry-utcai ház, c) szövetség-utcai ház, d) Fentartási alap. 5. Műszaki bizottság jelentése. 6. Jogügyi bizottság jelentése. 7. Hit- és nevelésügyi bizottság jelentése. 8. Gazdasági bizottság jelentése. 9. Időközben érkező ügyek. 10. Indítványok (írásban előre).

NB! Dec. 3. (hétfő) d. u. 1/2 6. Nevelésügyi bizottság.

Dec. 5. (szerda) d. u. 1/2 6. Gazdasági bizottság.

Dec. 4. (kedd) d. u. 1/2 6. Gondnoki értekezlet.

Dec. 16. (vasárnap) d. e. 11. Közgyűlés a templomban.

Külön meghívót nem küldünk. A dátumokat sziveskedjenek a naptárban előjegyezni.

ad. 282—1932.

Meghívó.

A budapesti unitárius egyházközség 1934. december 16-án (vasárnap) d. e. 11 órakor a templomban

évi rendes közgyűlést

tart, melyre egyházunk minden kepefizető tagját szeretettel meghívjuk.

Budapest, 1934. november 6.

Dr. Kozma Jenő s. k.
gondnok.

Józan Miklós s. k.
lelkész-elnök.

Tárgysorozat: 1. Elnöki megnyitó. 2. Jegyzőkönyv hitelesítésére kiküldetnek. 3. Elnökileg elintézt és folyó ügyek. 4. Folyó pénztári és alapítványi költségvetés 1935. évre. 5. Vagyongazdálkodó gondnok választása. 6. Keblé Tanács által átutalt ügyek. 7. Időközben érkező ügyek. 8. Indítványok (írásban előre.)

NB! — Szavazásban részt vehet minden egyháztag, aki egyházi adóhátralékát a folyó évi tartozással együtt kiegyenlíti.

D. e. 11 órakor — istentisztelet, melyen imát mond és prédikál Barabás István lelkész.

Lelkeszi nyugdíjalapra adakoztak a következő atyánkfiai: dr. Klein Arthur — Berlin — és Pásint Ödön (fia keresztelőjén) 10—10 P,

Szolnoki atyafiak perselygyűjtése (X. 14.) 5 P 50 fillér. Békési atyafiak perselygyűjtése 5 P 30 fillér, dr. Bognár Dénes Budapest és dr. Papp Ádám Kecskemét (fia keresztelőjén) 5—5 P, Mézáros Endre Tata 2 P 10 fillér, Krieger Tamásné Budapest, Molnár János Csepel, özv. dr. Josipovich Istvánné Győr és Sófalvi Sándor Budapest 2—2 P, Réthy János és Lukács Ferencné Pestszentlőrinc 1—1 P. Fogadják a nemes szívű adakozók egyházunk hálás köszönetét. Csekk-számlánk az Országos Központi Hitelszövetkezethetnél (V., Nádor u. 22.) 8486. gyűjtőszámon „Nyug.” jelige alatt kezeltetik. A befizetésnek ez a módja a legegyszerűbb és mind a két félre nézve megnyugtató. Egyházunknak ez idő szerint a Csonkaországban nincs égetőbb szüksége, mint a lelkeszi nyugdíjalap gyarapítása. Erre a nemes célra áldozzon mindenki tehetsége és szive sugallata szerint.

Szeretetteljes üdvözlettel
Budapest, 1934. november 6.

Józan Miklós
lelkész-elnök
az Alap kezelője.

Adófizetési felhívás! Tisztelettel kérjük, hogy egyházi adóját mindenki fizesse meg és ne várjon levélbeli megsürgetést, amely tetemes kiadással jár. *A budapesti egyházköztség Gondnoksága.*

Köszönetnyilvánítás.

A 345. sz. János Zsigmond cserkészcsapat 1934. évi lillafüredi nyári nagytáborára a következő támogatást kapta a csapat:

Gr. Batthyány Ilona alapítvány 250 P. dr. báró Daniel Gábor 162 P. Faluvégi Áron 55 P. Dávid Ferenc Egylet 35 P. Unitárius Egyházközség perselypénze 29.63 P. Unitárius Misszióház perselypénze 23.48 P. Unitárius Misszióház 20 P. Józan Miklós, dr. Kozma Jenő, dr. Mikó Ferenc 10—10 P. dr. Zsakó Andor 6 P. Bonca Ferenc, özv. dr. Héderváry Hugóné, dr. Imreh Józsefné, dr. Lázár János, dr. Péterfy Gyula, dr. Szinte János, dr. Veress Pál 5—5 P. dr. Benczédi László, Csatkai Jenő 4—4 P. Gyarmathy Mózes, Györfy István, Kis Irén, dr. Kisgyörgy Sándor, szőkefalvi Muzsnai Zoltán, Péterfy Gyula, Rédiger Károly, dr. Simon Mihály Pál 3—3 P. Jahl Nándor, Klein Géza, ajtai Kovács József, Nemes Aurél, dr. Putnok László 2—2 P. vitéz dr. Fábry Dániel, Ferencz József, Fürst Ödön, Nagy János 1—1 Pengő.

Mindezekért az adományokért a János Zsigmond cserkészcsapat Szervező Bizottsága hálás köszönetét nyilvánítja az adakozóknak, mint a János Zsigmond cserkészcsapat lelkes és megértő barátainak.

Budapest, 1934. október 28.

dr. báró Daniel Gábor s. k.
a Szervező Bizottság elnöke.

Szentábrahádi pihenőre a nyári megindulástól a reformációi tea-estélyig befizettek egy összegben: dr. vitéz Nyiredy Géza, Bonca Ferenc 10—10 P, dr. Zsakó Andor 8 P, Ujváry László, szőkefalvi Muzsnay Zoltán, dr. Fodor Árpád 5—5 P, Tana Géza, Barabás Erzsébet, Dimény Lajos, Gyarmathy István 2—2 P, Szánthó

Vilma, Vass Ilonka, Fejér Domokos, Péterfy Julia, Polgár Margit, Székely Miklósné, Máthé Kálmán, Zsigmond Lőrinc, Darkó Béla 1—1 P, Klopcsik Ferencné 1.20 P, Nemes András, László Domokos, Surányi Péter 50—50 f, Bonca Ferenc 40 f, Berei Lajos 20 fillér, Borbély István 5 fillér, konferenciára menők hajójegyéből fennmaradt 5 P 10 fillér, konferenciós levelezőlapokból a 5 filléres vételnél 4 P 75 fillér, 10 drb. 10 filléres vételnél 2 P 45 fillér, összesen 75 P 65 fillér. Ha ehhez hozzá vesszük a megajánlott havi összegből eddig begyűlt 27 P 30 fillért összesen eddig begyűlt erre a célra 102 P 95 fillér. Amikor megköszönjük az eddigi adakozók jószívűségét, kérjük hiteinket, különösen azokat, akik eddig nem adtak adjanak, hogy helyt szerezhessünk ifjaink lába alá amelynél fizikailag is megálhassanak.

Megajánlások a Szentábrahádi Pihenőre. A f. évi nyári konferenciával kapcsolatban felvetődött egy állandó jellegű unitárius pihenő és öznevelő telep létesítése. A terv megvalósítására a konferencia tagjai és barátai elhatározták saját maguk megadóztatását. Eddigi megajánlások a következők (a megajánlások összege 1934. júl. 1-től számított egy év minden hónapjára értendő.) Pethő István, Ujváry László 2-2 P. (mindketten befizették októberig) Kepes Jenő, Péterfy Jenő, Borbély István, K. Zsigmond Sándor, Jakab Jenő, Dávid Ferenc, Ifj. egylet, Häutler Jenő, dr. Iván László 1-1 P. Gönczy Samu, Tihanyi Klára, Biró Endre, Balogh Miklós (bef. aug.-ig) Balogh Béla (bef. aug.-ig) Molnár Miklós (bef. szept.-ig) Berei Mária, Kovács Zsigmond, Buzogány Anna (bef. dec.-ig) Csucsi László, Migrai Dániel (bef. aug.-ig) 50-50 fillér. Szép Margit, Maksay Janka, Klopcsik Gizella (bef. júl.) Tichy Ilona (bef. júl.) Farkas Ferenc (bef. júl.) Rajczy Mária, Égeni Attila 30-30 fillér. Kaposi Mária (bef. nov.-ig) Kaposi Eszter, Szabó Erzsébet, Költő Irén, Berde Irma (bef. júl.) Péter Julia, Égeni Aranka, Kálóczy Erzsébet, Jágyi Erzsébet (bef. aug.-ig és szept. fele) Hadnagy Rózsi, Hegedüs István, Pálffy Jolán, Derzsi András, Csizsár Borbála, Demetrovics Margit, dr. Szabó Elek, Maksay László, Bartók Géza (bef. júl.) Derzsi Lili (bef. okt.-ig) Elekes Balázs, Szőke Mária 20-20 fillér. Kerekes Ilona 10 fillér.

A konferenciás tábor elnöksége kéri a szives megajánlókat, hogy esetleges hátralékaikat (pedig ilyenek sokan vannak!) fizessék be a konf. tábor megbízott pénztárosánál: Ujváry László számfőtanácsos testvérünknel, aki található minden vasárnap a Koháry utcai lelk. irodán az istentisztelet után.

berde lajos

unitárius cipésmester

jutányosan vállal

minden munkát

Lakik: II., Batthyány-utca 48.

Hó- és sárcipőt is készít.

Istentiszteleti sorrend 1934. december hóban.

H O L	Melyik napon	Nely órában	Szolgálatot végzi
A., Templomokban:			
V. Koháry-u. 4.	2. 16. 26.	d.e. 11.	Barabás István
" " (ifjúsági)	9.	" "	Józan Miklós
" "	23. 25. 30.	" "	Józan Miklós
" "	31.	d.u. 6.	Józan Miklós
IX., Rákos-u. 3. (Misszió-Ház)	1. 16. 18. 24.	d.e. 10.	Darkó Béla
" "	9. 23. 25.	" "	dr. Csiki Gábor
" "	31.	d.u. 6.	dr. Csiki Gábor
B., Körzetekben:			
VI. Gömb-u. 53. el. iskola	9.	d.u. 4.	Barabás István
X. M. Á. V. telep Prot. imah.	9. 26.	" "	Darkó Béla
C., Pestkörnyéken:			
Budafoke — Ref. templom	16.	d.u. 3.	Darkó Béla
Csepel — Templomtéri polg. i.	9.	d.e. 11.	Darkó Béla
Kispest — Wekerletelep II sz. elemi iskola	16.	d.u. 4.	dr. Csiki Gábor
Pszterzsébet — Erzsébet-u. elemi iskola	9.	" "	dr. Csiki Gábor
" "	25.	" "	Darkó Béla
Psztlőrinc - Áll. Tel. - Kulturház	25.	d.e. 11.	Pethő István
Rákospalota — Máv. telep isk.	2.	d.u. 4.	Barabás István
Sashalom — Kossuth-téri elemi iskola	23.	" "	dr. Csiki Gábor
Ujpest — Szt. István-téri polg. iskola	23.	" "	Barabás István
D., Vidéken:			
a. Debrecen — Hatvan-u. 24. Unitárius Imaház	2.	d.e. 10.	Józan Miklós
" "	26.	" "	dr. Csiki Gábor
Déaványa — Unitárius Imaház	23.	d.u. 3.	Darkó Béla
Mezőtur — Ujvárosi állami elemi iskola	23.	d.e. 9.	Darkó Béla

NB! Aláhuzott dátumokon: *Urvacsoraosztás.*

Közös adventi áhítat 1934. dec. 2-6-16-23. napjain d. u. 6 órakor a Misszió Ház templomában (IX. Rákos u. 3.) Sorozatos előadások tárgya: *A Tízparancsolat első négy tétele — Istenről.* — Évi rendes közgyűlés a Koháry-utcai templomban: 1934. dec. 16, d. e. 11. órakor. — Egyházi énekpróba a Misszió Ház templomában minden héten kedden d. u. 6 órakor. (IX. Rákos-u. 3.)

Énekeskönyv,
imakönyv,
unitárius irodalom

Kapható az UNITÁRIUS
IRATMISSZIÓNÁL V. k.,
Koháry-utca 4. I. emelet,
8. — Nyitva csütörtökön
5—7, vasárnap 12—1-ig.

POSTAI SZÁLLÍTÁS 10 SZÁZALÉK FELÁRRAL.

Dr. TIHANYI
GYÖRGY

fogorvos rendelője
Budapest, IV., Pro-
hászka Ottokár-utca
8. szám — Ren-
del: 12-1/2 és 3-6
órák alatt. — Uni-
tárius betegeknek
kedvezmény.
ugyanott kozmetikai rendelés

Felelős kiadó: Dr. Iván László.

Könyvek kötését

a legegyszerűbbtől a leg
diszeseb kivitelben, jutá-
nyos árban vállal

TICHY REZSŐ

könyvkötő

IX., Mária Valéria-telep
61/359 b.

Levelezőlap hívásra jövök.

NŐI ÉS FÉRFIKALAP NAGY
VÁLASZTÉKBAN — MODELEK
UTÁN — ALAKITÁST OLCSÓN
VÁLLALOK.

PÉTER JÁNOS

VIII., BAROSS-UTCA 82. SZ.

Unitárius hittest-
véreknek ked-
vezményesen
dolgozik

NAGY
ÁRON
asztalosmester

VII., Károly krt. 9. Telefonhívó: 33-0-73.

GÁBOR ANTAL FATELEPE

Budapest, IX. kerület,
Remete-u. 11. szám
Butor, épület és tűzifa
állandóan raktáron.
Telefon: 41-2-54. sz.

Máté Ernő, Budapest, VIII., József-utca 61.